

Slutrapport

Projekttitel och projektnummer: Hur görs (o) jämställdhet i familjelantbruket? H0946317

Författare: Gun Lidestav

Bakgrund:

Det svenska lantbruket har genomgått stora förändringar under det senaste decenniet. Antalet företag har stadigt sjunkit genom 1900-talets historia och sektorns samhällsbetydelse har gradvis förändrats. Från att ha varit en av Sveriges viktigaste näringar har lantbruket under de senaste åren intagit en marginell roll, både i form av antalet sysselsatta samt dess andel av bruttonationalprodukten. Trots denna förändring så bibehåller lantbruket sin regionala och lokal betydelse i olika delar av landet.

I takt med industrialiseringen under det gångna decenniet så har familjelantbrukets framtida relevans och roll i relation till andra bruksformer och större produktionsenheter diskuterats inom forskningen. Trots motsatta prognoser så har familjelantbrukets centrala position inom lantbruket, både i Sverige och i andra delar av världen, bestått. Detta innebär att familjen utgör den huvudsakliga källan till arbetskraft inom lantbruk. I takt med att det svenska jordbruket har konkurrensutsatts och arbetsmarknaden utanför gården har förändrats så har betydelsen av inkomster från utomgårdsligt lönearbete ökat. Deltidsjordbruket och de mindre produktionsenheterna har under hela 1900-talet varit ett signifikant inslag inom lantbruk, men under senare delen av det förra seklet så har skillnaden mellan deltidjordbruket och de större gårdarna vuxit. Den sviktande lönsamheten på flera håll inom det svenska lantbruket har ökat den sociala och ekonomiska pressen på de lokala producenterna. I tider av snabba förändringar så har familjens mer flexibla arbetskraft utgjort en av de viktigaste konkurrensfördelarna för familjelantbruket. Dock medför de skiftande förutsättningarna och klimatmässiga förhållandena svårigheter att jämföra jordbruksföretagandet i olika delar av landet, samt att tala om ett svenskt jordbruk.

Tidigare forskning i Sverige och utomland har visat på de ojämställda förhållandena mellan män och kvinnor inom familjelantbruket, vilket bland annat tar sitt uttryck igenom en ojämn fördelning av resurser, hushållsarbete och gårdsarbete. Trots detta så finns det idag relativt lite svensk forskning gjord på området, speciellt under det senaste decenniet. Den forskning som har gjorts domineras av kvalitativa studier och är ofta avgränsade till begränsade geografiska områden. Inom en produktion som lantbruket har de klimatmässiga förutsättningarna en avgörande roll för hur produktionen bedrivs. Detta innebär att denna tidigare kunskap och förståelse av lantbruket formas av dess specifika förutsättningar inom vilket forskning har bedrivits. Detta medför även att den svenska kontexten i större omfattning behöver studeras i relation till den internationella forskningen kring ojämställdhet inom familjelantbruket.

Material och metoder:

Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder och data har använts för att besvara den övergripande frågeställningen om hur ojämställdhet reproduceras inom det svenska familjelantbruket.

- 1) Data från LRF:s medlemsenkät har använts för att analysera mönster avseende verksamhetsinriktning, verksamhetsledning och kön, samt verksamhetens betydelse för hushållets inkomster undersökts. Det empiriska material består av de 13 770

enkätsvar från 2009 års medlemsenkät till LRF:s huvudmedlemmar (totalt ca 100 000) där även kön angetts för den operativa ledarens. Frekvenser och medelvärden har beräknats och resultaten av dessa analyser utgör sedan underlaget för den efterföljande teoretiska diskussionen kring kvinnors respektive mäns handlingsutrymme i familjelantbruket.

- 2) Genom den Jordbruksekonomiska undersökningen, som ingår i Farm Accountancy Data Network (FADN) och totalt inkluderar 1000 svenska lantbruk med en omsättning på minst 10000 Euro, har kvantitativa data avseende tidsanvändning i 524 jordbruksföretag analyserats i syfte att kategorisera dessa med avseende på kvinnor och mäns arbetsinsatser.
- 3) En systematisk litteraturstudie avseende den könade förståelsen av arbetsmiljö/hälsa/ och säkerhet och hur det påverkas av kvinnors och mäns olika arbetsuppgifter och positioner i Lantbruket. Sökning in i databaserna Web of Knowledge och PubMed resulterade i 67 artiklar publicerade i vetenskapliga tidskrifter under de två senaste decennierna. Genom referenser i dessa identifierades ytterligare litteratur. Materialet analyserades därefter utifrån tre teman: arbetsdelning, kroppsliga erfarenheter samt situerad kunskap.
- 4) Med hjälp av 16 semi-strukturerade intervjuer av lantbrukarpar Västra Götaland med mjölkproduktion som huvudsaklig inriktning, i erhöles en uppsättning berättelser (narrativ) som reflekterar deras (olika) erfarenheter av vardagsliv och lantbruk. Materialet transkriberades och analyserades med avseende på arbetsfördelning, tidsanvändning, kontroll, behovet av flexibilitet och hur detta påverkas av var olika arbeten utförs.

Resultat:

Avhandlingens resultat visar att män kontrollerar en stor del av den svenska jordbruksmarken, vilket bland annat medför att kvinnors jordbruksföretagande sker i mindre skala och med ett större fokus på djur och icke-traditionell lantbruksproduktion, inom till exempel service och tjänster, i jämförelse med männen. Denna typ av produktion är mer arbetsintensiv och har generellt en lägre avkastning i relation till arbetsinsatsen. Detta innebär även att kvinnors gårdar i lägre utsträckning kan förse hushållet med inkomster och är i högre grad beroende av familjens arbetskraft. Dock framträder det i avhandlingen viss regionala skillnader, där mäns ägande är mer dominant i de mer produktiva delarna av södra Sverige medan kvinnor utgör en större andel i norr och skogs- och mellanbygderna. Kvinnors begränsade tillgång till jordbruksmark bidrar till ojämställdheten och har implikationer för uppstartandet och utvecklandet av kvinnors företagande i form av tillgången till stöd, lån och mark. Detta är framförallt problematiskt i en kontext där överlåtelsen av en stor del av den totala jordbruksmarken sker inom familjen. Avhandlingen visar även att familjelantbrukets dominerande ställning inom jordbruket är beständig samt att beroendet av familjearbetskraft på gården har stigit i takt med marknadsintegreringen och att lönsamheten har sjunkit.

Avhandlingens resultat visar även att familjelantbrukets organisering av arbetsprocessen och dess arbetsmiljö påverkar mäns och kvinnors kroppar och hälsa olika och har specifika konsekvenser för dessa, utifrån bland annat förväntningar, ansvar, arbetsdelning, redskap och miljöer. Arbetsprocessen och fördelningen av resurser har till följd att män och kvinnor förstår familjelantbruket, dess arbete och relationer på olika sätt. I många fall har männen en starkare

koppling till platsen och gården och har på ett tidigare stadie blivit insocialiserade i lantbruket. Hur kvinnor och män upplever och relaterar till sitt arbete har stor betydelse för hur de ser på gården, dess risker och dess framtid. Familjelantbrukets otydliga gränsdragningar mellan arbete och fritid och mellan gården och hushållet medför kvinnors utför den största delen av det obetalda hushålls- och omvårdnadsarbetet och att deras arbete är mer mångfaldigt, skiftande och flexibelt i förhållande till männens. Både dessa materiella och sociala förhållanden bidrar på olika sätt till att reproducera ojämställdheten inom det svenska lantbruket.

Diskussion:

Avhandlingens resultat indikerar att fortsatt forskning krävs inom området för att ytterligare undersöka hur olika geografiska, ekonomiska, sociala och historiska förutsättningar formar ojämställdheten inom det svenska lantbruket. Forskningen behöver även kontinuerligt utveckla metoder för att undersöka vilka effekter den agrara utvecklingen har för familjelantbruket och dess könade relationer. Inkluderandet av ett genusperspektiv på familjelantbrukets arbetsprocess avser initialt till att förbättra situationen för det ökande antalet kvinnor och generera möjligheter för ett långt yrkesliv samt att säkerställa branschens framtida kompetensförsörjning och konkurrenskraft. Denna typ av framtida analyser kräver även att andra grupper inom lantbruket inkluderas, som till exempel anställda och migrerad arbetskraft, för att få en bättre förståelse av dess relationer och helhet. Resultaten visar även att det finns ett stort behov av att studera arbetsprocessens organisering och dess effekter som en del av lantbrukets och samhällets olika förhållanden, processer och utveckling.

Publikationer:

Vetenskapliga artiklar och avhandlingar:

Andersson, E. 2014. Doing Gender (in)Equality in Swedish Family Farming. Gendered labour and resources in agrarian change. Acta Universitatis. Agriculturae Sueciae. Doctoral Thesis No. 2014:74. Faculty of Forestry. Swedish University of Agricultural Sciences.

Andersson, E. & Lidestav, G. 2014 Gendered Resource Access and Utilisation in Swedish Family Farming. Land 2014, 3(1), 188-203. doi:10.3390/land3010188.

Andersson E. & Lundqvist. P. 2014. Gendered Agricultural Space and Safety: Towards Embodied, Situated Knowledge. Journal of Agromedicine Volume 19, Issue 3, pages 303-315. **DOI:** 10.1080/1059924X.2014.916644

Andersson, E.& Lundqvist, P. Gendered time in Swedish family farming: Operationalising an agrarian typology using the Swedish Farm Accountancy Data Network (submitted manuscript)

Andersson, E. Managing flexibility and expectations: Lived experiences of spatial-temporal relations in Swedish family-based dairy farming. (submitted manuscript)

Uppsatser och populärvetenskapliga sammanfattningar:

Andersson, E. (2011) Essay on gender in family farming and its implication on gender equality. Institutionen för skoglig resurshushållning, Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå. Arbetsrapport. (Introduktionsuppsats)

Andersson, E. & Lidestav G. Kvinnors företagande i familjelantbruket.

Fakta blad.

<http://www.slu.se/PageFiles/99621/Kvinnors%20f%c3%b6retagande%20i%20familjelantbruket.pdf>

Andersson, E. and Lundqvist, P. (2013). Lantbrukets arbetsmiljö ur ett genusperspektiv. Alnarp: (LTJ, LTV) > Department of Work Science, Business Economics, and Environmental Psychology, Sveriges lantbruksuniversitet. LTJ-fakultetens faktablad ; 2013:16

Slutsatser (gällande nytta och råd till näringen):

Detta projekt har inte bara producerat ny kunskap om lantbrukets genusordning inklusive definitioner, kriterier och indikatorer, utan även en expert (doktor) på jämställdhet i lantbruket med förmåga att implementera resultaten av sin forskning. Det sistnämnda är antagligen det viktigaste bidraget från detta projekt och oavsett om Elias Andersson rekryteras till någon av lantbrukets organisationer/myndigheter eller fortsätter inom forskning och undervisning så kommer kunskapen att ha betydelse för jämställdhetsarbetet inom näringen. Genom de skogssektorsrelaterade uppdrag och arbete som genomförts parallellt med avhandlingsarbetet (Jämställdhetsstrategin för skogsbrukssektorn, samt undervisning av blivande jägmästare) kan vi tydligt se nyttan av de genomförda insatserna och förstå hur liknande erfarenheter kan omsättas inom lantbruket. Vidare kommer kunskapen och erfarenheterna att bidra till genomförandet av ett nyss initierat doktorandprojekt avseende ”Privata skogsägares arbets säkerhet vid arbete i kedjan skog till brännved” där Elias kommer att ingå som biträdande handledare. Genom det nu avslutade projektet har även ett fruktbart samarbete mellan vår institution (Skoglig resurshushållning) och arbetsmiljöforskningen i Alnarp (professor Peter Lundqvist m fl) etablerats. Vi menar även att näringsrepresentanterna i projektets referensgrupp medverkat till att sprida/nyttigöra kunskap som producerats i projektet. Hur stor nytta näringen kommer att ha av projektet är dock till syvende och sist avhängigt hur näringen själv engagerar sig (och oss) i strategier och konkret arbete med att sprida kunskap om hur ojämställdheten reproduceras inom näringen och hur kunskapen om dessa processer även kan hjälpa till att bryta upp ojämställda strukturer.

Resultatförmedling till näringen:

Med avseende på kommunikation/förmedling har följande aktiviteter genomförts:

- Gun Lidestav medverkade som inbjuden föredragshållare på ett Seminarium arrangerat av Länsstyrelsen i Gotlands län inom ramen för deras projekt ”Kvinnors makt och naturresursen vatten”, Lövsta naturresurscentrum, 15 april.
- Gun Lidestav medverkade på SLF:s FoU Seminarium den 26 april 2010, från vilket det rapporterades på webben (You Tube) samt i Lantbrukets affärer nr 5 2010 s 28-29.
- Gun Lidestav medverkade som inbjuden föredragshållare på ett Seminarium om landsbygdsutveckling den 28 april i Stockholm, arrangerat av Moderaternas riksdagsgrupp, med ett föredrag med titeln ”Fler kvinnliga skogsägare – en nackdel för landsbygden?”
- Elias Andersson medverkade på den av Jordbruksdepartementet arrangerade workshopen för framtagande av en jämställdhetsstrategi för skogsbrukssektorn den 26 augusti.

- Gun Lidestav medverkade som inbjuden föredragshållare på en konferens arrangerad av och för medlemmar i olika nätverk för kvinnliga skogsägare, 12 september 2010 i Höör, med ett föredrag med titeln ”Kvinnors jordägande från vikingatid till nutid”. Föredraget kommer under hösten att utvecklas till en publikation.
- Elias introduktionsuppsats ”Gender in Family Farming” (en litteraturoversikt) är publicerad som Rapport i institutionens rapportserie och finns också att ladda ner från Jämställdhetsakademiens hemsida. Uppsatsen är på engelska men med en fyllig sammanfattning på svenska.
- Gun Lidestav medverkar i utveckling och genomförande av en IP (International Program, ERASMUS) kurs i ”Developing gender competence in natural resource management” tillsammans med Freiburg University och BOKU i Wien för studenter på grund- och avancerad nivå. Kursen (4,5 HEC) gavs under 2011 som en ”Spring-school” vid BOKU i Wien (17 studenter från 11 länder) och Elias Andersson medverkade på motsvarande IP kurs (2012) 19-25 mars, University of Warsaw, Polen.
- Medverkan i ”Jenter i Skogsbrukets” 25-års jubileum, Elverum/Skaslien (Norge) 16-18 september 2011 samt fokusgruppintervju med 7 av medlemmarna.
- Gun Lidestav medverkade med två ”genus/jämställdhets”-presentationer på IUFRO-konferensen ”Competence development for forestry” i Freiburg 26-29 september 2012.
- Konferensbidrag: Andersson, E. (2012) *Gendered resource access and utilisation in small scale farming*, at “World Congress of Rural Sociology”, Lisabon, Portugal.
- Andersson, E. (2012) *Gender relations and the organisation of farm labour - intersectional perspective on occupational safety and policymaking*, at “Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health & Safety” Ystad, Sverige.
- Konferensbidrag: Andersson, E., Lidestav, G. (2012) *Collective-organization of Swedish female forest owners: Strategies of resistance to cope inequalities in the forest sector*, at “Environmental governance and four decades of gender research: Where do we stand?” Wondo Genet, Etiopien.
- Konferensbidrag: Andersson, E. (2012) *Gendered resource access and utilisation in small scale farming*, at “World Congress of Rural Sociology”, Lisabon, Portugal.
- Konferensbidrag: Andersson, E. (2012) *Gender relations and the organisation of farm labour - intersectional perspective on occupational safety and policymaking*, at “Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health & Safety” Ystad, Sverige.
- Konferensbidrag: Andersson, E (2013) *Gendered resource access and utilisation in Swedish family farming*, at “Gender & the Politics of Environments”, Uppsala, Sverige.
- Undervisning: Gender and Natural Resource Management. Part I – Forest and Forestry (2012) 23-25 april, SLU Umeå, Sverige.
- Elias har varit projektledare för det SLO finansierade projektet “Könsperspektiv på lantbrukets förändrade arbetsmiljö (2013)
- Genusperspektiv kan bättra arbetsmiljön. ATL artikel. Publicerad 2014-01-17.
- <http://www.atl.nu/synpunkten/genusperspektiv-kan-b-ttra-arbetsmilj-n>
- Elias Andersson medverkade på Lantbrukets arbetsmiljökommitté (LAMK) 29/1 2014 på LRF i Stockholm med en presentation av ”Genusperspektiv på arbetsmiljöforskning i lantbruket – framtida utmaningar”
- Undervisning: Elias Andersson Kvalitativ forskning och metod (2014) Jägmästarprogrammet, SLU Umeå, Sverige.